

मानव शरीरमा अंगुष्ठको स्थान

-देवीप्रसाद लंसाल

मनुष्यको हातमा चार औंला र पाँचौं अंगुष्ठ मिलेर पाँच अवयव छन्। औंलाहरूको सहायताविना केवल हातबाट मात्र कुनै पनि काम हुन सक्दैन। यसबाट यही सिद्ध हुन्छ औंला अत्यन्त उपयोगी छन्। यसमा शंका छैन, तर यी औंलालाई यदि अंगुष्ठको सहायता प्राप्त भएन भने त ती औंला पनि हरेक काम गर्न असमर्थ हुन्छन्। अतः औंलाहरूको अपेक्षा अंगुष्ठनै हातको अत्यन्त उतयोगी र महत्वपूर्ण अवयव मानिएको छ। अतः अंगुष्ठका विषयमा केही विचार गरौं।

यो एउटा सानो अंगुष्ठ नै ईश्वरको अस्तित्व सिद्ध गर्नका निमित्त साक्षी पर्याप्त छ। अंगुष्ठ हातका सबै अवयवभन्दा अत्यन्त महत्वपूर्ण छ भन्ने कुरो सर्वमान्य र निर्विवाद छ। यसै निमित्त संस्कृतमा यसलाई “अंगे पाणौ प्राधान्येन तिष्ठति यः स अंगुष्ठ” भनेको यथार्थ छ। महाभारतमा लेखिएको एकलव्य व्याधाको प्रसिद्ध कथा जसले पढेको छ वा सुनेको छ त्यस व्यक्तिलाई अवश्य संज्ञना होला, जुन वीर पुरुषलाई द्रोणाचार्यले तँलाई धनुर्विद्या सिकाउन्न भने र आश्रमबाट निकालिदिए, त्यसपछि त्यस व्यक्तिले जंगलमा गएर माटाको द्रोणाचार्यको प्रतिमा बनाई त्यसै प्रतिमाको समक्ष धनुर्विद्याको अभ्यास गर्यो। केही समयपछि साक्षात् द्रोणाचार्यसंग परिश्रमपूर्वक धनुर्विद्या सिकेका सव्यसाची अर्जुनलाई युद्धमा हटाएको थियो। पाण्डवका पक्षपाती द्रोणाचार्यले अर्जुनको भन्दा एकलव्यको योग्यता बढी देखेर अर्जुनलाई रिझाउन गुरुदक्षिणाको रूपमा दाहिने हातको अंगुष्ठ मागे, सच्चा वीर शिष्यले केही आनाकानी नगरी, अंगुष्ठ काटेर गुरुदक्षिणा दिए, तर त्यो सानो अंगुष्ठ, गुरुलाई दिनेबित्तिकै सबै कौशल तथा सामर्थ्य निरर्थक भयो। यसको मुख्य कारण अंगुष्ठनै हो, अंगुष्ठको साथसाथै त्यसको सारा शक्ति नष्ट भयो।

मनुष्यमा उत्पन्न भएका इच्छालाई कार्यरूपमा परिणत गर्ने यथार्थशक्ति अंगुष्ठमा नै निहित छ। बालक जन्मिएर जबसम्म आफ्नो इच्छाशक्तिको उपयोग गर्न शक्तैन त्यस

समयसम्म बालकको अंगुष्ठ उसको मूठीभित्र हुन्छ, अंगुष्ठमाथि अरू चार औंला हुन्छन्।

मृगीरोग भएका व्यक्तिलाई जब रोगले आक्रमण गर्दछ त्यस समयमा तथा मरणासन्न मनुष्यको मृत्युका समयमा उपर्युक्त व्यक्तिहरूको अंगुष्ठ स्वतः मूठीभित्र लुक्न जान्छ। त्यस्तै तार्किक व्यक्ति जब कुनै विषयमा विचारमग्न हुन्छ अथवा कुनै विषय निर्णय गर्न लाग्दछ, त्यस समयमा अंगुष्ठ सबै औंलाहरूलाई दबाएर आफू माथि बसेको हुन्छ। मानवको अन्तःकरणमा विचारशक्ति जागृत छ, छैन भन्ने देखाउनाका निमित्त एउटा यो ईश्वरप्रदत्त सूचक चिह्न हो। किनकि मनुष्य जब विचार गर्न लाग्दछ, त्यस समयमा औंलाहरूको उपर्युक्त स्थिति हुन्छ र त्यसको विपरीत जब मनुष्य क्रोधावेशमा आउंदछ त्यस समयमा मानवको विचारशक्ति लुप्त हुन्छ र अर्काको कुटपीट गर्न मूठी बाँध्दछ, त्यस बेला अंगुष्ठलाई चारै औंलाहरूको भित्र राखेर मुक्का हात जाइलाग्दछ। मनुष्यमा विचार शक्ति नष्ट भयो कि अंगुष्ठ मूठीभित्र लुक्दछ, विचारशक्तिको प्रादुर्भाव भयो कि अंगुष्ठ सबै औंलाहरूको माथि गएर बस्दछ। यसबाट यही सिद्ध हुन्छ अंगुष्ठ विचारशक्तिको सूचक र निग्रहशक्तिको द्योतक हो। त्यो शक्ति मनुष्यको अन्तःकरणमा वास गर्दछ वा यस शक्तिको शरीर र मनमा जबसम्म अधिकार रहन्छ तबसम्म यो अंगुष्ठ कहिल्यै पनि अरू औंलामुनि दबेर बस्दैन। अस्तु, उपर्युक्त विवेचनाबाट प्रमाणित अंगुष्ठ, सबै औंलाहरूभन्दा मुख्य र महत्वपूर्ण छ, यसबाट इच्छाशक्ति तथा तर्कशक्तिको ज्ञान हुन्छ।

हातमा चार औंलाका तीन-तीन पर्व हुन्छन्, अंगुष्ठको दुई पर्व मात्र हुन्छ। अंगुष्ठको पहिलो पर्व जसमा नङ छ, त्यो इच्छाशक्ति शौघकार्य र हाजिरजवाफ, आदि कार्यात्मिकको सूचक हो। दोस्रो पर्वबाट तर्कशक्ति, उत्तम सारविचार, विवेक र विषय ग्रहण गर्न सक्ने वा नसक्ने भन्ने दर्शाउँछ।

अंगुष्ठका दुवै पर्व छोटो र फराकिला छन् भने अर्काको

आधार नपाई कुनै काम पनि गर्न नसक्ने, शंकालु, अस्थिर, बेपर्वाह र मूर्ख हुन्छ ।

यदि अंगुष्ठ मोटो छ भने स्वतन्त्र भएर काम गर्न सक्ने योग्यता भएको, अधिकार आफ्नो हातमा लिन चाहने, शासन गर्न सक्ने योग्यता भएको हुन्छ । यदि अंगुष्ठ लामो र दृढ छ भने, त्यो व्यक्ति आफ्नो कर्तव्यपालन गर्न दक्ष र व्यवहार-कुशल हुन्छ ।

अंगुष्ठ मोटो र करतलको भागनिर छ भने त्यो व्यक्ति आफ्ना मित्रहरूको विश्वासमा निर्भर रहन्छ, आफ्नो बुद्धिले कुनै काम गर्न सक्तैन ।

यदि अंगुष्ठ मोटो र अरू औंलाहरू अलि टाढा-टाढा परस्पर औंलाहरू जोड्दा छिद्र देखिने छन् भने त्यो मनुष्य स्वतन्त्र नोकरीको पेशा गर्ने, स्वावलम्बी, निस्पृह भैकन पनि अंशतः जुलूमी स्वभावको हुन्छ ।

अंगुष्ठको अग्रभागले तर्जनीको द्वितीय पर्वलाई स्पर्श गर्दछ भने त्यस मनुष्यको सबै इच्छा बालककालदेखि नै पूर्ण हुँदै जान्छन् ।

यदि अंगुष्ठको लम्बाइ अत्यन्त कम अर्थात् शुरुको पर्व-पर्यन्त मात्र पुगेको छ भने, त्यस व्यक्तिमा आत्मसंयम गर्न सक्ने योग्यता बिलकुलै हुँदैन । त्यस व्यक्तिमा सदा धनको चिन्ता रहने हुन्छ र आफ्नो मनलाई काबूमा राख्न सक्तैन । यस स्थितिमा यदि शुरुको पर्व उचितमात्रामा उठेको छ भने त्यो व्यक्ति वृथाभिमानी, वस्त्राभरणको सौखीन, ऐशआराम चाहने, खर्चालु हुनाले सदा ऋणग्रस्त भैरहने हुन्छ ।

यदि अंगुष्ठको अग्रभाग पछाडिपट्टि केही झुकेको देखिन्छ भने त्यो मनुष्य अगाडिपछाडि केही विचारै नगरी जुन बेला जो मनमा तरंग उठ्यो त्यसै गर्ने, असद्व्ययी, मौजी, धूर्त हुन्छ । त्यसबाट मितव्यय हुन सक्तैन । त्यो नाटक लेख्ने वा अभिनय गर्न सक्ने योग्यता भएको हुन्छ । यदि हृदयरेखा उत्तम छ भने त्यो व्यक्ति जसो गरी आफ्ना निमित्त खर्च गर्दछ त्यसै गरी अर्काको निमित्त पनि खर्च गर्दछ । यदि अंगुष्ठ भित्रपट्टि झुकेको छ भने अस्थिर बुद्धिको हुन्छ ।

यदि अंगुष्ठको प्रथम पर्व लामोमा छ भने आचरणमा दृढता, दृढमैत्री र इच्छाशक्तिको प्रवलता भएको प्रेमी हुन्छ ।

यदि पर्व ज्यादा लामो छ भने त स्वेच्छाचारी स्वभावको हुन्छ ।

यदि अंगुष्ठको प्रथम पर्व छोटो र शुष्क छ भने त्यो व्यक्ति असंभाव्य चिन्तामा मन हुन्छ, तर आफूले चिताएका वस्तु म उपलब्ध गर्न सक्तछु भन्ने उसलाई विश्वास हुँदैन । उसको काम पनि तदनुसार हुँदैन, हरेक काममा अदक्ष तथा अनिश्चित व्यवहारको हुन्छ । यदि यो पर्व पुष्ट उठेको स्पष्ट देखिन्छ र मजबूत छ भने, त्यो व्यक्ति परोपदेश गर्न कुशल हुन्छ, तर आफ्नो वर्णन केही गर्न शक्तैन । आफ्नो निमित्त त सधैं उदासीन भएर बसिरहन्छ ।

यदि प्रथम पर्व छोटो तथा पुष्ट उठेको र मजबूत, मोटो छ र द्वितीय पर्व प्रथम पर्वको अपेक्षा निर्बल, छोटो प्रतीत हुन्छ भने त्यो मनुष्य मनोवाञ्छित आचरण गर्ने, निग्रही, उत्तम धारणाशक्ति भएको हुन्छ ।

यदि प्रथम पर्व लामो नभएर अपेक्षाकृत मोटो छ भने त्यो व्यक्ति दृढनिश्चित हुन्छ, तर धारणाशक्ति राम्रो हुँदैन । आफ्नो इच्छाले नै आफ्नो काम दीर्घकालसम्म लंब्याएर लाभबाट वञ्चित हुन्छ ।

यदि प्रथम पर्व अपेक्षाकृत फराकिलो र ओजनदार छ भने निर्दयी, बुद्धिहीन, क्रोधी, हठी, छलकपट गर्ने हुन्छ । यदि हृदयरेखा र मस्तकरेखा राम्रो छ भने उपर्युक्त अनिष्ट फल दिने हुँदैन, तर रिसायो भने रिसको झोकमा अर्कालाई दुःख नदिई आफै पीडित हुन्छ ।

यदि अंगुष्ठको द्वितीय पर्व लामो र मोटो छ भने त्यो व्यक्ति तर्क गर्न जान्ने र तर्कशास्त्रमा योग्यता राख्ने हुन्छ । यदि द्वितीय पर्व छोटो र झिनो देखिन्छ भने तर्क गर्ने र मध्यस्थ भएर पूर्वापर दुवै पक्षको निर्णय गर्ने शक्ति भएको हुँदैन, दुराग्रही हुन्छ ।

तर्जनी र अंगुष्ठको बीचको स्थान फराकिलो छ भने त्यो मनुष्य उदारप्रकृतिको हुन्छ । अंगुष्ठको अग्रभाग सुलुक्क परेको (तीखो) छ भने त्यो व्यक्ति चापलूसी रूचाउने हुन्छ ।

गोलाकार पातलो तथा चेटो अंगुष्ठ छ भने त्यो व्यक्ति आफ्नो संमतिमा दृढ हुन्छ । यदि अंगुष्ठको पहिलो गांठो पुष्ट छ भने त उपर्युक्त गुणमा हठधर्म थपिनेछ । अंगुष्ठको

अग्रभाग तल्लो भागभन्दा केही गहकिलो देखिन्छ त त्यो व्यक्ति निर्दयी स्वभावको असभ्य हुन्छ ।

प्रथम सन्धिबाट दुई, तीन सरल रेखा तृतीय सन्धिमा गएको छ भने त्यो मनुष्य प्रेमी हुन्छ । यदि अंगुष्ठको प्रथम सन्धिमा बांगोटेडो रेखा छ भने त्यो व्यक्ति श्रीमान् हुन्छ । अंगुष्ठको प्रथम पर्वमा कुनै रेखा माला झैं अंगुष्ठलाई चारैपट्टि बेदछ भने त्यस मनुष्यले प्राणदण्ड पाउँछ ।

अंगुष्ठबाट जोडीदार दुई रेखा शुक्रको पर्वसम्म आएका छन् भने त्यो व्यक्ति प्रसिद्ध धनी हुन्छ । स्त्रीजातिको अंगुष्ठको दोस्रो सन्धिमा ताराको चिह्न छ भने अत्यन्त धनी हुन्छे । अंगुष्ठमा जौ वा कमलको चिह्न छ भने अत्यन्त धनी हुन्छे । अंगुष्ठमा यदि जौ वा कमलको चिह्न भएका स्त्री वा पुरुषले अर्काको सम्पत्ति पाउंदछन् । अंगुष्ठमा इन्द्रधनुष-समान चिह्न हुनु अपारसंपत्तिदायक लक्षण हो ।

